

Evaluatierapport ten aanzien van de relatie tussen Gereformeerde Kerken vrijgemaakt en de ERCC

Jaap Breetvelt

1. Inleiding

Begin 2008 verbraken de twee Représentants Légaux van de Eglise Réformée Confessante du Congo (ERCC) eenzijdig de hulpverleningsrelatie met de Gereformeerde Kerken vrijgemaakt (GKv). Er was een eind gekomen aan een samenwerkingsverband van 18 jaar.

De Congo Commissie, waarin De Verre Naasten (DVN) en de Utrechtse Zendingsdeputaten (UZD) samenwerken met betrekking tot het werk in Congo, heeft de wens uitgesproken om in kaart te brengen welke de factoren zijn geweest die geleid hebben tot de breuk.

Eind januari 2009 kreeg ik als externe evaluator de opdracht om deze evaluatie uit te voeren. In het “stappenplan” voor de evaluatie staat de doelstelling beschreven als: een evaluatie ten aanzien van de vraag hoe vorm en inhoud te geven aan een gelijkwaardige partnerrelatie tussen kerken in Congo en “Nederland”, waarbij het – aan de hand van de ervaringen in de samenwerking ERCC/“Nederland” – gaat om de volgende aspecten:

- Hoe heeft de samenwerking organisatorisch vorm gekregen, zowel in “Nederland” als binnen de ERCC, in theorie en praktijk? Daarbij vragen als: hoe heeft deze zich in de loop van de tijd ontwikkeld? Hoe is deze ontwikkeling ervaren?
- Wat is de inhoud van de samenwerking geweest: ontvanger/gever, prioriteitsstelling, besluitvorming, financiële steun en inzet van personele middelen? Daarbij vragen als: hoe heeft deze zich in de loop van de tijd ontwikkeld? Hoe is deze ontwikkeling ervaren?
- Wat is de specifieke rol van de uitgezondenen geweest in het kader van de partnerrelatie tussen ERCC en “Nederland”. Daarbij vragen als: hoe heeft deze zich in de loop van de tijd ontwikkeld? Hoe is deze ontwikkeling ervaren?

De opzet van de evaluatie was als volgt:

- Een identificatiemissie naar Congo om met een aantal sleutelpersonen te spreken over de relatie Congo-Nederland en uit te vinden of er de bereidheid was om aan een ‘echte’ evaluatie mee te werken; het was de bedoeling om zowel Lubumbashi als Mbuji-Mayi te bezoeken, maar vliegen naar Mbuji-Mayi bleek niet mogelijk;
- In overleg met de evaluatiestuurgroep is besloten om een korte tweede reis naar Congo te maken om gesprekspartners uit Mbuji-Mayi, Kananga en Kinshasa, met wie wel telefonisch en email contact was geweest, persoonlijk te spreken; deze gesprekken vonden plaats in Kinshasa; inmiddels was de situatie binnen de ERCC veranderd: er heeft een kerscheuring plaatsgevonden en predikanten die ik in Kinshasa sprak zijn bezig om een nieuwe denominatie, de Eglises Réformées Unies au Congo, te registreren.
- In Nederland zijn gesprekken gevoerd met mensen die direct betrokken waren bij de relatie met Congo: uitgezondenen, stafleden van DVN, bestuursleden van de Congo-Commissie en leden van de BBK.
- Het oorspronkelijke plan om in Congo een evaluatie te doen uitvoeren van enkele programma’s van DVN-Congo is in overleg met de stuurgroep evaluatie los gelaten; de spanningen en conflicten binnen de ERCC, het gebrek aan medewerking van de Représentation Légale en twijfels over de beschikbaarheid van de relevante dossiers in Congo zijn daarvan o.a. oorzaak.

Zowel in Congo als in Nederland heb ik openhartige, vaak heel persoonlijke, gesprekken kunnen voeren over de relatie tussen Nederland en Congo. Het is goed geweest om de evaluatiegesprekken in Congo te beginnen; het was een signaal dat ik als externe evaluator (niet lid van de GKv) een zo neutraal mogelijke positie wilde innemen en niet vooringenomen naar de verhalen vanuit het Congolees perspectief wilde luisteren.

In dit evaluatierapport beschrijf ik de belangrijkste conclusies die zijn voortgekomen uit de drie rondes van gesprekken. De verslagen van die drie rondes zijn aan het rapport toegevoegd. Ik heb in alle gevallen de verslaglegging geanonimiseerd en de inhoud thematisch weergegeven.

Ik gebruik in dit rapport vaak de container begrippen Congo, Nederland, de uitgezonden, etc. omdat veelal op die manier gesproken is.

2. Samenvatting van belangrijkste zaken die aan de orde werden gesteld

- a) Vanaf het begin van de samenwerking is er een verschil geweest tussen de vraag en verwachtingen van de ERCC en het aanbod van steun vanuit Nederland. De ERCC wilde een ondersteuning voor kerkbouw, tractementen van predikanten, scholen, een ziekenhuis, inkomsten genererende projecten zoals een boerderij. Het aanbod bestond uit toerusting, vorming en plattelandsontwikkeling.
De vraag was geformuleerd volgens het model dat men van andere kerken en zendingen in Congo kende. Het aanbod volgens inzichten in Nederland ten aanzien van ontwikkelings- en oecumenische samenwerking.
Er is 18 jaar lang sprake geweest van een potentieel conflictueuze relatie. De situatie was redelijk rustig als er tussen het zwart-wit van verwachting en aanbod veel grijsstinten waren (tegenwoordig komen aan enkele wensen van de Congolese kerkleiders, vaak op basis van de inzichten van individuele uitgezonden); de spanningen stegen als men probeerde de posities te verhelderen, vaak in periodes dat er over samenwerkingsovereenkomsten onderhandeld moest worden tussen de ERCC en delegaties uit Nederland.
In Congo stelde men dat men had gehoopt dat na enkele jaren van aanwezigheid in Congo de Nederlanders wel zouden begrijpen wat men daar nodig had, maar dat in feite de Nederlandse positie onveranderd bleef, in de eindfase zelfs verhardde.
- b) In de beginperiode van de samenwerking met de ERCC bestond de idee dat de hulpverlening vanuit Nederland tot doel zou moeten hebben de ERCC te ondersteunen en adviseren in het uitvoeren van eigen programma's. De ERCC was echter een fragiele kerk in een fragiel land. De Nederlandse hulpverlening kreeg in die situatie de vorm van een parallelle structuur, naast de ERCC, volgens de Congolezen eigenlijk buiten de ERCC. Die situatie is tot het eind toe gebleven; er is gesuggereerd om van DVN-Congo een NGO (niet-goevernementeel organisatie) te maken met eigen rechtspersoonlijkheid.
Voor de ERCC was de Nederlandse aanwezigheid een "wit eiland" dat formeel geregistreerd was als onderdeel ("en coopération avec") van de ERCC maar in de praktijk zich onafhankelijk opstelde, zich zelf financierde, eigen beleid uitvoerde, en vanuit hun perspectief in de eindfase van de samenwerking bezig was zich te verzelfstandigen.
- c) In Congo is tamelijk negatief over Nederland en de Nederlanders gesproken. Ik weet dat er ook goede persoonlijke contacten waren met bepaalde uitgezonden, maar de structurele andere behandeling (woning, vervoer, uitgavepatroon, scholing van kinderen, medische behandeling) van de uitgezonden is als discriminerend ervaren; zeker als daar

vanuit Congolees perspectief tegenoverstaat dat men het gevoel had dat er bekibbeld werd op salarissen, reiskostenvergoedingen, bijdragen voor scholing en medische zorg. Men sprak over gebrek aan respect, hautain gedrag, egoïsme, kwetsen van de waardigheid van de Congolezen.

Daartegenover staat het beeld dat door de Nederlanders geschetst wordt. Het gaat bij de Congolezen altijd om materiële zaken en eigen gewin. De lokale salariëring was wel overwogen en conform hetgeen in vergelijkbare situaties betaald werd; ze waren zeker van een dollar-salaris; onkostendeclaraties waren uiterst onbetrouwbaar; fraude-zaken hebben het vertrouwen ondermijnd.

Het is lastig om het waarheidsgehalte van alle beweringen te achterhalen, maar er is duidelijk sprake van stereotype beelden over elkaar die vanaf het begin van de samenwerking een rol hebben gespeeld in de relatie Nederland-Congo.

- d) In Congo werd ook aangegeven dat het voor de meesten onduidelijk was hoe in Nederland en bij de Nederlandse uitgezondenen besluitvorming plaatsvond. Voor hen was het “opaak” – ondoorzichtig – hoe in Nederland de samenwerking was georganiseerd (BBK, UZD, Spakenburg, DVN), hoe besluiten werden genomen over programma’s en personele inzet, hoeveel geld beschikbaar was, wat het mandaat en de positie waren van de uitgezondenen. Er was een algemeen idee dat er erg veel geld beschikbaar was maar dat het “Nederlands geld” was waarover vanuit Nederland beslist werd.

Het ineenschuiven in Congo van het werk aan de ERT en van DVN in één DVN-Congo heeft voor hen de duidelijkheid niet vergroot. Het in Nederland samen gaan werken van UZD en DVN in de Congo Commissie is hen grotendeels ontgaan.

Opgemerkt werd ook dat het in leven roepen van een Comité National (CN) dat de breedte van de ERCC moest vertegenwoordigen en als zodanig de gesprekspartner zou zijn voor Nederland ten aanzien van de samenwerkingsrelatie, in feite een Nederlandse uitvinding was en nooit goed heeft gefunctioneerd. Als het CN na consultaties met de achterban in de provincies met voorstellen kwam, werden die in meerderheid van tafel geveegd omdat ze niet in het Nederlandse beleid pasten, een beleid dat kennelijk vaststond.

Tijdens de gesprekken in Nederland, met name bij de uitgezondenen, werd ook vaak gerefereerd aan het feit dat ook voor hen het Nederlandse beleid niet erg duidelijk was, ook niet na de totstandkoming van de gemeenschappelijke UZD/DVN Congo Commissie. Besluitvorming in Nederland liep vaak over veel schijven, was stroperig, met verschillende invalshoeken van vrijwillige bestuurders en professionele stafleden. De indruk bestaat dat met name ten aanzien van compromissen – aarzelend toegeven aan de wensen van de ERCC kerkleiders die eigenlijk buiten het beleid vallen – verschil van mening was en de besluitvorming daarover niet altijd consequent plaatsvond.

Opgemerkt werd ook dat de laatste jaren de opkomst van internet en email een enorme stroom van correspondentie en kopieverlening ervan op gang heeft gebracht; de vraag is of dat de helderheid in processen en procedures automatisch heeft verbeterd of juist geleid heeft tot een soort van micro-management.

DVN Zwolle onderhoudt een groot aantal contacten en heeft een relatief kleine professionele staf. Met name in crisissituaties lijkt er te weinig ruimte te zijn als buffer om extra werk op te vangen.

- e) Iedereen is het erover eens dat de hulpverlening vanuit Nederland resultaten heeft gehad. Het is moeilijk aan te tonen wat de blijvende effecten van de socio-economische programma’s zijn geweest, maar er is een veertigtal predikanten opgeleid, er zijn kerken en scholen gebouwd, gemeenteleden toegerust. Zeker binnen de groep van predikanten is

er een emancipatieproces op gang gekomen, is er een nieuwe generatie predikanten ontstaan.

Rond het jaar 2000 was er de wens om Nederlanders door Congolezen te laten opvolgen. Dan gaat het om het aanstellen van individuen zonder dat de structuur van samenwerking tussen Nederland en Congo was veranderd. DVN-Congo stond in feite los van de ERCC (een wit eiland), de samenwerking werd geregeld in vierjaar-overeenkomsten, de financiële controle gebeurde door en vanuit Nederland. Kortom, de programma's werden niet gecongoliseerd.

In feite waren er geen bovenkerkelijke structuren in de ERCC die verantwoordelijk zouden kunnen zijn voor de uitvoering van programma's. Het comité national heeft nooit zo gefunctioneerd en het Cd'A van de ERT was inefficiënt, lastig, met een onkundige voorzitter. De synodes van de ERCC konden alleen plaatsvinden met financiële steun vanuit Nederland.

Eveneens was er geen langetermijnstrategie om de status van parallelle structuur van DVN-Congo te veranderen; de ERCC bleef – ondanks de nieuwe generatie predikanten – een fragiele kerk met veel ambities maar met weinig daadkracht; DVN-Congo bleef een wit bolwerk. De potentieel conflictueuze relatie tussen Congo en Nederland bleef zo structureel gehandhaafd.

- f) In alle gesprekken is uitgebreid gesproken over het “statut” van de ERCC waarin volgens de Congolese wetgeving de rechtspersoonlijkheid van de ERCC is geregeld. De Représentation Légale vertegenwoordigt de ERCC in alle zaken die te maken hebben met de Congolese overheid en maatschappij, zoals bezit van terreinen en gebouwen, aanvragen voor visa en verblijfsvergunningen. De twee représentants légaux hebben zich de bevoegdheden zoals verwoord in het statut “toegeëigend” en stellen zich op als de eigenaren van de ERCC.

Het is duidelijk dat dit strijdig is met de Ordre et Discipline Ecclésiastique (ODE) van de ERCC, die gebaseerd is op een gereformeerde kerkregering. De laatste tien jaar is dit punt in alle synodevergaderingen aan de orde geweest, dan werd er een commissie gevormd om een advies te geven in een komende synode. Pas in de buitengewone synode van 2008 in Mbuji-Mayi zijn er besluiten genomen om de Représentation Légale te vervangen door andere mensen als zodanig te benoemen. De twee représentants légaux van de ERCC hebben deze synode geboycot en verklaren de besluiten ervan als niet rechtsgeldig. Ook vanuit Nederland en door de Nederlanders is de strijdigheid tussen statut en ODE aan de orde gesteld, ook in termen dat de ERCC - door het laten prevaleren door de kerkleiders van het statut - in feite geen gereformeerde kerk was.

In Congo heb ik kritische geluiden gehoord van mensen die zeggen dat tijdens de synode van Mbuji-Mayi de kans niet is gegrepen om de fundamentele discussie over de relatie tussen het statut en de ODE te voeren, en dat ondanks de benoeming van nieuwe mensen alles bij het oude blijft.

De discussies over het statut hebben ook een tribale ondertoon: het zijn de “mannen van het eerste uur” met name uit Katanga die nog steeds de Représentation Légale vormen; voor mensen uit de andere provincies en voor jongeren is er geen kans om er deel van uit te maken.

Hoe het zij, de twee représentants légaux van de ERCC hebben nu alle macht aan zich getrokken en konden als zodanig het besluit nemen om de hulpverleningsrelatie met Nederland te verbreken.

In de zijlijn nog een opmerking over de ODE en de gereformeerde kerkregering. Een van de heftige discussiepunten bij mijn laatste bezoek aan Congo ging over het verzoek om

steun uit Nederland voor tractementen van Congolese predikanten, een verzoek dat steeds werd afgewezen met het argument dat de plaatselijke kerk verantwoordelijk was voor het onderhouden van de predikant. Men citeerde uitspraken als: we zouden het geld wel hebben, maar we doen het niet.

Tegelijkertijd was algemeen bekend dat de twee représentants légaux jarenlang een salaris uit het buitenland (RCUS en Zuidhorn) kregen net als de predikanten die in Zuid-Afrika waren opgeleid (Dopper Kerk).

- g) In veel van de gesprekken is aan de orde geweest dat bij het aangaan van de officiële relatie met de ERCC in 1990, niemand in Nederland zich heeft gerealiseerd wat het betekent om een oecumenische relatie aan te gaan met een Afrikaanse kerk. We waren naïef en wisten niets van Congo en de Congolezen, zo stelde men. De uitgezondenen werden geconfronteerd met een gereformeerde kerk in Congo waarin eigenlijk hiërarchisch/patriarchaal gedacht werd. Het tribale element speelde een belangrijke rol, in kerk en samenleving. Familiebanden bepaalden of je aangenomen werd als student aan de ERT, voorgedragen werd om deel te nemen aan trainingen en cursussen of een aanstelling kreeg bij DVN-Congo, althans daarvan werden mij voorbeelden genoemd.

Een ander kerkmodel, zoals het presbyteriaanse, zou beter bij de ERCC passen, stelt men dan. Dat roept de vraag op of dan het contact was ontstaan tussen de ERCC en de GKv. Heel cynisch kun je zeggen dat de keuze in Congo om zich aan te sluiten bij de gereformeerde familie ook ingegeven was door de mogelijkheden om buitenlandse steun te krijgen. Tijdens mijn verblijf in Congo werd ik door alle partijen bevraagd of er andere gereformeerde/presbyteriaanse netwerken waren waartoe men zich zou kunnen wenden.

Sommige Nederlanders hebben mij verteld dat het voor hen onmogelijk was om samen te werken met een kerk die als een “chefferie” functioneerde.

Onder a) noemde ik het verschil tussen “vraag en aanbod”, en de opmerking van de Congolezen dat men hoopte dat mettertijd de Nederlanders wel zouden gaan begrijpen wat een Afrikaanse kerk aan behoeften heeft. Uit het feit dat na 18 jaar samenwerken de relatie verbroken is, mag de conclusie worden verbonden dat – ondanks het feit dat men nu stelt dat Nederland in de beginperiode bij het aangaan van de oecumenische relatie naïef en onwetend was – de frequente contacten over en weer nauwelijks hebben geleid tot een beter verstaan van de eigenheid van een Afrikaanse kerk en wat dat voor een oecumenische relatie betekent.

- h) Werken en wonen in Congo is voor Nederlandse uitgezondenen niet altijd gemakkelijk geweest: politiek instabiel en soms gewelddadig, corrupt bestuur, sociaal-economische ellende, de potentieel conflictueuze relatie met een fragiele ERCC. “Op de toppen van de samenwerking”, zoals iemand het noemde, was het goed te doen, waren er goede contacten met de Congolezen, maar in periodes van verkoelde relaties eiste het zijn in Congo veel van de uitgezondenen. In de gesprekken is vaak gesproken over welke eigenschappen – naast je vakmatige deskundigheid - je moest hebben om goed te functioneren; genoemd werd dan: goed communiceren, investeren in persoonlijke contacten en ontmoetingen, samen kunnen eten en vieren, met name moest men kunnen omgaan met hiërarchische structuren. Niet in alle gevallen zijn de juiste mensen geselecteerd en gerecruteerd.

Opgemerkt werd ook dat de “visvijver” van de GKv tamelijk klein is en dat de druk om iemand te kunnen uitzenden soms een evenwichtige afweging van geschiktheid in de weg staat. Verder kennen alle predikanten van de GKv elkaar en dat maakt selectie ook wel eens lastig.

- i) Uit de gesprekken – zowel in Congo als in Nederland - komt ook voort dat personen zeer bepalend waren voor de manier waarop de relatie met de ERCC ter plaatse vorm en inhoud kreeg.

Dan gaat het om binnen het spanningsveld van een potentieel conflictueuze samenwerking al dan niet - binnen de beleidsafspraken tussen Nederland en de ERCC – ruimte te zoeken voor “grijstinten”, compromissen, toegeven aan de wensen van de kerkleiding. Sommigen waren reukkelijk, anderen erg principieel.

- j) In de eerste bespreking over deze evaluatie waarbij ik aanwezig was, vroeg ik me af wat er toe geleid had dat een Afrikaanse kerk “de kip met de gouden eieren slachtte”, de relatie met de belangrijkste buitenlandse kerkelijke hulpverlener verbrak. Dat is uitzonderlijk. Het was ook steeds een belangrijk thema in de gesprekken.

Ik denk dat de volgende elementen een rol hebben gespeeld:

- In 2007 moest een nieuwe samenwerkingsovereenkomst gesloten worden tussen Nederland en de ERCC; dus een periode van onderhandelen over de vorm en inhoud ervan; dus ook een periode waarin de verschillen tussen behoeften en verwachtingen in Congo en het aanbod vanuit Nederland scherp werden geformuleerd; er is sprake van een krachtmeting;
- In aanloop naar het sluiten van een nieuwe samenwerkingsovereenkomst is er vanuit Nederland geld beschikbaar gemaakt voor een behoeftenonderzoek in Congo; de geformuleerde behoeften waren wederom grotendeels strijdig met het Nederlandse beleid en zouden niet gehonoreerd kunnen worden;
- Najaar 2006 schrijft het CN een brief, ondertekend door de belangrijke leden, waarin uitdrukking gegeven wordt aan de boosheid over het feit dat DVN-Congo niet wil toegeven aan de verzoeken van de ERCC, waarin gepleit wordt voor het zoeken naar andere kerkelijke partners, en waarin aan de voorzitter van de CN, als représentant légal, opgeroepen wordt alle steun/medewerking aan het werk van DVN-Congo op te schorten; genoeg is genoeg; er is geen hoop dat we krijgen wat we willen;
- In Congo is door het management team van DVN-Congo een visie-stuk geschreven over de toekomst van de samenwerking Congo-Nederland; vanuit de Congolese perceptie representeerde dit stuk de mening van Nederland; bedreigend was met name het voorstel om van DVN-Congo een soort dienstencentrum te maken met eigen rechtspersoonlijkheid waarvan de ERCC bepaalde diensten zou kunnen afnemen;
- In 2007 is veelvuldig overlegd; de zomerbijeenkomst in Nederland, een werkbezoek in november 2007 aan Lubumbashi; de posities bleven ingenomen; nam in 2003 de ERCC de eis van tractementen nog terug; deze keer niet; de vraag was wie het eerst zou toegeven; Nederland accepteerde met veel moeite het vertrek van Mande als directeur; besloten werd tot het compromis van een “tussenjaar” in 2008 om tijd te hebben om – ondanks de meningsverschillen - goede vormen te vinden voor samenwerking; de wens daartoe bleef bestaan;
- Dan is er in feite begin 2008 de machtsgreep van de twee représentants légaux; kennelijk hadden ze van het buitenland niets meer te verwachten en werd hun positie binnen de ERCC bedreigd door de opkomst van een nieuwe generatie predikanten; de kip legde geen eieren meer, werd geslacht en tussen beiden verdeeld; iedereen stond erbij en keek ernaar.

3. Leermomenten

In alle gesprekken, ook in Congo, is aangevoerd dat deze evaluatie niet alleen bedoeld was om in kaart te brengen wat er mis is gegaan, maar in Nederland ook serieus bedoeld is om er lessen uit te trekken. Hieronder zal ik een aantal punten noemen die mijn inziens van belang zijn voor een voortgaande discussie over oecumenische en hulpverleningsrelaties, in dit geval gericht op samenwerking met Afrikaanse kerken.

- Ik ken eigenlijk geen Afrikaanse kerken zonder enige vorm van hiërarchische structuur, zonder materiële perceptie ten aanzien van de kwaliteit van kerk-zijn; ik denk dat bij alle Afrikaanse christenen de vraag speelt wat het betekent om echt christen en authentiek Afrikaan (tekst en context) te zijn; ik ken eigenlijk geen opgeleide Afrikanen waarbij de ambiguïteit ten opzichte van het westen en westerlingen geen rol speelt (de aspiratie om “te zijn als” en het diepgewortelde gevoel van ontkend en afgewezen te worden als gelijkwaardigen van de westerlingen). Ook deze evaluatie bevestigt dat.
- Hulpverlening aan een fragiele kerk in een fragiele samenleving nodigt uit tot het opzetten van parallelle structuren; dat roept het probleem op van ownership en stelt de vraag naar een exit strategie (langs welke lijnen wordt gedacht aan overdracht van verantwoordelijkheden en vergroten van de autonomie van de zusterkerk).
- Als de oecumenische relatie geformuleerd wordt in termen van gelijkwaardigheid en wederkerigheid, maar de hulpverleningspraktijk er een is van massale dominantie in geld en uitgezonden mensen, eenrichtingsverkeer en controle, zit je in een “duivels dilemma” zoals iemand opmerkte; oecumenische relatie en hulpverlening wil en kun je niet van elkaar los maken, maar hoe de twee te combineren is, zo blijkt ook uit deze evaluatie, een uiterst complexe zaak.
- In Congo had men het over een oecumenische relatie van het verstand en een van het hart; Nederland werkte vanuit het verstand met goed doordachte modellen en principiële uitgangspunten; vanuit Congo zou men meer consideratie willen hebben voor de context waarbinnen men kerk probeert te zijn; men heeft de Nederlandse standpunten als harteloos ervaren.
- Communicatie is een belangrijk element in het onderhouden van relaties; vaak wordt meer bereikt in persoonlijke ontmoetingen dan in officieel overleg; taalvaardigheid is van groot belang.

Communicatie tussen twee zusterkerken is ook ingewikkeld als de structuur van één van hen (in dit geval de Nederlandse) erg complex is waardoor besluitvorming over veel schijven loopt en niet altijd consistent is.

De positie van uitgezonden is ook precair; hoe kunnen zij helder communiceren met zowel de kerk in Congo als met de kerken en instanties in Nederland als er in de relatie tussen deze twee laatste onhelderheid bestaat?

Communicatie met de Nederlandse achterban is ook lastig; wat en hoe communiceer je over een relatie die in dit rapport als potentieel conflictueus en vol spanningen wordt beschreven?

- In heel veel gesprekken, in Congo maar zeker in Nederland, wordt de vraag opgeroepen hoe je het zou doen als je opnieuw zou kunnen beginnen; elementen zijn dan: uitgaan van eigen verantwoordelijkheid van de zusterkerk voor kleinschalige en in de tijd beperkte programma's; dan ook risico's durven te nemen en souplesse betonen in de keuze voor de programma's; uitgezonden kunnen een belangrijke rol spelen maar dat kan ook zonder permanente aanwezigheid in het gastland, meer op basis van kortdurende presentie voor toerusting en advisering, minder als “toezichthouder”, met gevoel voor het functioneren

binnen hiërarchische structuren; zoeken naar modellen waarin ook andere oecumenische partners betrokken zijn en de kans op eenzijdige dominantie kleiner is; accepteren dat een zusterkerk kan kiezen voor een ander model van kerkregering dan de gereformeerde.

4. Annexen

- a) Verslag van bezoek aan de Eglise Réformée Confessante au Congo – ERCC; Lubumbashi 21 – 28 februari 2009
- b) Verslag van tweede bezoek aan de Eglise Réformée Confessante au Congo – ERCC; Kinshasa 25 – 28 april 2009
- c) Verslag van gesprekken met Nederlandse betrokkenen bij de relatie tussen Gereformeerde Kerken vrijgemaakt en de ERCC